

ΒΑΣΙΚΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ

1. Εισαγωγή

Ποιο είναι το αντικείμενο της Οικονομικής Επιστήμης;

Απάντηση: Αντικείμενο της Οικονομικής Επιστήμης είναι η μελέτη των **οικονομικών προβλημάτων** μιας κοινωνίας. Υπάρχουν πολλά τέτοια προβλήματα, και **με διαφορετικό περιεχόμενο**, μπορούν όμως να χωριστούν σε τέσσερις κατηγορίες οι οποίες εκφράζονται με τα εξής ερωτήματα:

α. Ποια προϊόντα και σε ποιες ποσότητες παράγονται από την οικονομία;

β. Πώς, με ποια τεχνολογία, παράγονται τα προϊόντα;

γ. Πώς διανέμονται τα προϊόντα, δηλαδή ο πλούτος που παράγεται, στα μέλη της κοινωνίας;

δ. Πώς θα αναπτυχθεί η οικονομία μακροπρόθεσμα;

2. Η Οικονομία του Ροβινσώνα Κρούσου

1. Πώς εμφανίζονται τα βασικά οικονομικά ερωτήματα στην οικονομία του Ροβινσώνα Κρούσου;

Απάντηση:

- Το **πρώτο ερώτημα**, σχετικά με το **ποια** προϊόντα και **σε ποιες ποσότητες θα παραχθούν**, αφορά την επιλογή των αγαθών που ο Κρούσος πρέπει να εξασφαλίσει ώστε να καλύψει βασικές ανάγκες: τροφή, ένδυση, στέγαση κτλ. Συνεπώς, πρέπει να επιλέξει αν, με τα μέσα που διαθέτει η οικονομία του, θα ψαρέψει, θα κυνηγήσει, θα συλλέξει καρπούς ή θα κατασκευάσει μια καλύβα.
- Το **δεύτερο πρόβλημα** που αντιμετωπίζει είναι να αποφασίσει τον **τρόπο παραγωγής** τον οποίο θα ακολουθήσει. Αν, για παράδειγμα, επιλέξει να φτιάξει μια καλύβα, πρέπει να αποφασίσει τι υλικά θα χρησιμοποιήσει, πώς θα τα συνδυάσει, αν θα χρησιμοποιήσει εργαλεία κτλ. Αναφέρεται, ουσιαστικά, στην επιλογή **τεχνολογίας** παραγωγής.
- Το **τρίτο πρόβλημα**, αυτό της **διανομής** των προϊόντων, δεν απασχολεί τον Κρούσο, μιας και ό,τι παράγει ανήκει στον ίδιο. Αν υπήρχε ένα τουλάχιστον άτομο ακόμη, τότε θα αντιμετώπιζαν το πρόβλημα του πώς διανέμουν τα αγαθά μεταξύ τους.
- Το **τέταρτο πρόβλημα**, αυτό της οικονομικής **ανάπτυξης**, αφορά τις ενέργειες στις οποίες πρέπει να προβεί προκειμένου να αυξήσει μακροπρόθεσμα την ποσότητα των παραγόμενων προϊόντων. Πρέπει, για παράδειγμα, να αποφασίσει αν θα φτιάξει δίχτυ ή καλάμι για το ψάρεμα, παγίδες για τα ζώα ή διάφορα εργαλεία, δηλαδή αγαθά που θα τον βοηθήσουν στο μέλλον να παράγει. Αναφέρεται, ουσιαστικά, στη δημιουργία **κεφαλαίου** και **τεχνολογίας**.

2. Ποια η βασική διαφορά της οικονομίας του Ροβινσώνα Κρούσου από τις σύγχρονες οικονομίες;

Απάντηση: Η απλή οικονομία του ενός ατόμου έχει την ιδιαιτερότητα ότι όλες οι αποφάσεις λαμβάνονται από το ίδιο άτομο. Αντίθετα, στις σύγχρονες οικονομίες, εκατομμύρια άτομα παίρνουν **ταυτόχρονα**, αλλά **χωριστά** τις δικές τους αποφάσεις και τα αποτελέσματα των αποφάσεων αυτών προκύπτουν μέσω πολύπλοκων μηχανισμών.

3. Οι ανάγκες

1. Ποιες ανάγκες ονομάζονται οικονομικές;

Απάντηση: Οικονομικές είναι οι ανάγκες για την ικανοποίηση των οποίων απαιτούνται **οικονομικά αγαθά**. Αγαθά, δηλαδή, που είναι αποτέλεσμα παραγωγικής διαδικασίας και είναι αντικείμενο αγοραπωλησίας.

2. Να περιγράψετε τις ιδιότητες των οικονομικών αναγκών.

Απάντηση: Οι ιδιότητες των αναγκών είναι οι εξής:

α. Εξέλιξη: Αφορά τη δημιουργία **νέων αγαθών** που χρησιμοποιούνται για την ικανοποίηση της ίδιας ανάγκης. Για παράδειγμα, ο άνθρωπος αρχικά ικανοποιούσε με ζώα την ανάγκη για μετακίνηση, αργότερα με άμαξες και σήμερα με αυτοκίνητα, αεροπλάνα, πλοία κτλ.

β. Πολλαπλασιασμός: Αφορά τη δημιουργία νέων αναγκών που πριν δεν υπήρχαν. Για παράδειγμα, πριν από λίγα χρόνια ο Έλληνας καταναλωτής δεν είχε ανάγκη για τηλεόραση, ενώ σήμερα σχεδόν όλα τα σπίτια έχουν περισσότερες από μία.

γ. Κορεσμός (satiety):

- Οι ανάγκες ως σύνολο είναι απεριόριστες ή ακόρεστες δηλαδή δεν ικανοποιούνται πλήρως ποτέ. Καθεμιά ανάγκη όμως ξεχωριστά, μετά την κατανάλωση κάποιων μονάδων ενός συγκεκριμένου αγαθού, φτάνει σε πλήρη ικανοποίηση ή κορεσμό.
- Ο κορεσμός είναι προσωρινός, δηλαδή η ανάγκη επανεμφανίζεται ύστερα από ένα χρονικό διάστημα. Παράδειγμα, ένα διψασμένο άτομο μετά την κατανάλωση ορισμένης ποσότητας νερού, παύει να διψά, αφού η ανάγκη παύει για ένα διάστημα να υπάρχει.
- Η ταχύτητα με την οποία επέρχεται ο κορεσμός είναι θέμα υποκειμενικό, δηλαδή διαφέρει από άτομο σε άτομο. Παράδειγμα, η ανάγκη για τροφή ή αυτοκίνητα ικανοποιείται με διαφορετικές ποσότητες για κάθε άτομο.

3. Ποιοι είναι οι βασικοί λόγοι που συντελούν στην εξέλιξη και τον πολλαπλασιασμό των αναγκών;

Απάντηση: Βασικοί λόγοι που συντελούν στον πολλαπλασιασμό και την εξέλιξη των αναγκών είναι οι εξής:

- α. Η τεχνολογία.** Αποτέλεσμα της τεχνολογικής προόδου είναι η συνεχής ανακάλυψη νέων προϊόντων. Τα νέα προϊόντα είτε καλύπτουν με πιο ικανοποιητικό τρόπο τις ήδη υπάρχουσες ανάγκες, δηλαδή τις εξελίσσουν, όπως π.χ. η ηλεκτρονική φωτογραφική μηχανή, είτε δημιουργούν νέες ανάγκες, δηλαδή τις πολλαπλασιάζουν, όπως π.χ. ο ηλεκτρονικός υπολογιστής όταν πρωτοεμφανίστηκε.
- β. Η μίμηση.** Η έμφυτη τάση των ανθρώπων να αντιγράφουν τους άλλους συντελεί στην εξέλιξη και τον πολλαπλασιασμό των αναγκών. Για παράδειγμα, η ανταλλαγή δώρων στις 14 Φεβρουαρίου είναι μίμηση εθίμου άλλης χώρας.
- γ. Η συνήθεια.** Η τάση των ανθρώπων να ζητούν επανάληψη της απόλαυσης που προκύπτει από την κατανάλωση ενός αγαθού, οδηγεί τελικά στην ανάγκη για το αγαθό αυτό. Οι άνθρωποι συνηθίζουν εύκολα σε νέα προϊόντα, όταν τα χρησιμοποιήσουν αρκετές φορές. Ακούμε συχνά την έκφραση «το συνήθισα και μου έγινε ανάγκη». Για παράδειγμα, η επιβλαβής συνήθεια του καπνίσματος.
- δ. Η διαφήμιση.** Η ψυχολογική επίδραση που ασκεί η διαφήμιση δημιουργεί επιθυμία για την απόκτηση αγαθών. Η ανάπτυξη των μέσων μαζικής επικοινωνίας, και κυρίως όσων διαθέτουν τη δύναμη της εικόνας και του ήχου, όπως η τηλεόραση και το διαδίκτυο, έδωσαν τη δυνατότητα στη διαφήμιση να πλησιάσει τον καταναλωτή, ανεξαρτήτως ηλικίας, και να επιβάλλει νέα προϊόντα, εξελίσσοντας ή πολλαπλασιάζοντας τις ανάγκες.

4. Προϊόντα ή Οικονομικά Αγαθά

1. Ποια αγαθά είναι ελεύθερα και ποια οικονομικά;

Απάντηση: Αγαθά είναι τα μέσα με τα οποία ικανοποιούμε τις ανάγκες μας. Τα αγαθά μπορεί να είναι ελεύθερα ή οικονομικά.

Ελεύθερα (free goods) είναι τα αγαθά που:

- 1. Βρίσκονται σε απεριόριστες ποσότητες στη φύση.
 - 2. Δεν αποτελούν αντικείμενο μελέτης της Οικονομικής Επιστήμης.
- Για παράδειγμα, το φως, η θερμότητα του ήλιου, το νερό της θάλασσας.

Οικονομικά (economic goods) είναι τα αγαθά που:

- 1. Ονομάζονται και προϊόντα, επειδή τα παράγουμε, ή εμπορεύματα, επειδή αποτελούν αντικείμενο αγοραπωλησίας.
 - 2. Είναι αποτέλεσμα παραγωγικής προσπάθειας του ανθρώπου.
 - 3. Έχουν το βασικό χαρακτηριστικό ότι βρίσκονται σε περιορισμένες ποσότητες σε σχέση με τις ανάγκες που ικανοποιούν.
 - 4. Είναι αντικείμενο μελέτης της Οικονομικής Επιστήμης.
- Για παράδειγμα, το φως της λάμπας, η θερμότητα του καλοριφέρ, το νερό της βρύσης.

2. Να περιγράψετε τις κατηγορίες στις οποίες διακρίνονται τα οικονομικά αγαθά.

Απάντηση: Θέτοντας διαφορετικά κριτήρια, τα οικονομικά αγαθά κατατάσσονται σε διαφορετικές κατηγορίες.

α. υλικά (goods) και άυλα, ή αλλιώς υπηρεσίες (services).

Τα υλικά αγαθά μπορούν να έχουν διάφορες μορφές όπως τα τρόφιμα και τα ρούχα. Άυλα ή υπηρεσίες είναι π.χ. οι υπηρεσίες ενός γιατρού, ένα μουσικό κομμάτι ή μια διάλεξη. Στα άυλα αγαθά περιλαμβάνονται και διάφορες καταστάσεις ή μορφές ενέργειας, όπως η θερμότητα το χειμώνα, το φως το βράδυ.

β. διαρκή (durable) και καταναλωτά (consumable) αγαθά.

Διαρκή είναι εκείνα τα αγαθά που μπορούν να χρησιμοποιηθούν πολλές φορές για τον ίδιο σκοπό, χωρίς να μεταβληθεί η φυσική τους υπόσταση. Π.χ. έπιπλα, ρούχα, αυτοκίνητα κτλ. Καταναλωτά είναι εκείνα τα αγαθά που μπορούν να χρησιμοποιηθούν μόνο μια φορά για τον σκοπό που έχουν παραχθεί. Π.χ. τα τρόφιμα, τα καυσόξυλα, η βενζίνη, τα αναψυκτικά κτλ.

γ. κεφαλαιουχικά και καταναλωτικά αγαθά.

Κεφαλαιουχικά αγαθά είναι εκείνα που χρησιμοποιούνται στην παραγωγική διαδικασία από την οποία παράγονται άλλα αγαθά (με σκοπό την πώληση). Π.χ. το τρακτέρ που χρησιμοποιείται στην αγροτική καλλιέργεια, το κτίριο και τα μηχανήματα ενός εργοστασίου. Γενικά, κεφαλαιουχικά αγαθά είναι τα κτίρια, τα μηχανήματα, τα εργαλεία, οι δρόμοι, τα πλοία κτλ. Καταναλωτικά αγαθά είναι εκείνα που προορίζονται για την άμεση ικανοποίηση των αναγκών των ανθρώπων, δηλαδή για κατανάλωση. Π.χ. τα τρόφιμα για μια οικογένεια, μια γραβάτα, ένα στερεοφωνικό κτλ.

- Ένα αγαθό μπορεί να είναι κεφαλαιουχικό ή καταναλωτικό ανάλογα με τον σκοπό χρήσης του. Π.χ. ένα βιβλίο στο σπίτι μιας οικογένειας είναι καταναλωτικό αγαθό, ενώ σε μια πανεπιστημιακή βιβλιοθήκη είναι κεφαλαιουχικό. Το ιδιωτικό αυτοκίνητο μιας οικογένειας είναι καταναλωτικό, ενώ το ίδιο αυτοκίνητο, εάν είναι εταιρικό, είναι κεφαλαιουχικό αγαθό.
- Επίσης είναι φυσικό ένα αγαθό να εντάσσεται σε περισσότερες από μία κατηγορίες. Π.χ. η σοκολάτα είναι υλικό, καταναλωτό και καταναλωτικό αγαθό. Το οικιακό ψυγείο, είναι υλικό, διαρκές και καταναλωτικό αγαθό. Το πιεστήριο ενός τυπογραφείου είναι υλικό, διαρκές και κεφαλαιουχικό.

5. Η Αγορά

Τι είναι η αγορά;

Απάντηση: Τα προϊόντα, δηλαδή τα οικονομικά αγαθά, κάποιοι τα πωλούν και κάποιοι τα αγοράζουν. Ο χώρος όπου γίνονται οι αγοραπωλησίες ονομάζεται αγορά. Π.χ. ένας εμπορικός δρόμος με μαγαζιά θεωρείται αγορά. Ωστόσο μια αγοραπωλησία μπορεί να γίνει με ένα τηλεφώνημα, μια συμβολαιογραφική πράξη, ή μέσω του διαδικτύου κτλ. **Η έννοια της αγοράς περιλαμβάνει όλα τα μέσα με τα οποία μπορεί να πραγματοποιηθεί μια αγοραπωλησία (π.χ. τηλέφωνο, διαδίκτυο, κτλ.) και όλους τους σχετικούς χώρους.**

Παραδείγματα αγορών είναι η λαϊκή αγορά, η κεντρική λαχαναγορά, το Χρηματιστήριο Αθηνών. Συχνά οι αγορές αναφέρονται με το όνομα των αγαθών τα οποία αποτελούν αντικείμενο αγοραπωλησίας, π.χ. η αγορά ακινήτων, η αγορά εργασίας, η αγορά τίτλων (ομολόγων και μετοχών) κτλ.

6. Κοινωνικοί Θεσμοί

1. Να περιγράψετε το νοικοκυριό ως κοινωνικό θεσμό μιας οικονομίας.

Νοικοκυριό αποτελεί ένα ή περισσότερα άτομα που ζουν μαζί. **Βασικό χαρακτηριστικό** του νοικοκυριού είναι ότι τα άτομα αποφασίζουν από κοινού πως θα διαχειριστούν το κοινό εισόδημά τους. Μια οικογένεια, ένας άνθρωπος που μένει μόνος ή οι σύντροφοι που συγκατοικούν αποτελούν ένα νοικοκυριό.

Τα εισοδήματα του νοικοκυριού προέρχονται κυρίως από την εργασία (π.χ. μισθοί, συντάξεις) και από τη διαχείριση της περιουσίας (π.χ. ενοίκια). Βραχυπρόθεσμα τα εισοδήματα του νοικοκυριού θεωρούνται σταθερά.

Αποφάσεις που καλείται να λάβει το νοικοκυριό ως προς το εισόδημά του είναι:

- 1) **Πόσα** χρήματα θα καταναλώσει και πόσα θα αποταμιεύσει.
- 2) **Ποια** αγαθά θα καταναλώσει και σε **ποιες** ποσότητες.
- 3) **Πότε** και για ποιο **σκοπό** θα χρησιμοποιήσει τα χρήματα που αποταμιεύει.

Μια διαφορετικού τύπου απόφαση που καλείται να λάβει το νοικοκυριό αφορά το ποια μέλη θα εργαστούν (άνδρας, γυναίκα, παιδιά) και πόσες ώρες.

Παράγοντες που επηρεάζουν τις αποφάσεις του νοικοκυριού είναι:

- 1) το **εισόδημα**,
- 2) το **μέγεθος** και η **ηλικιακή σύνθεση** του νοικοκυριού (ο αριθμός των μελών και η ηλικίες τους επηρεάζουν τα αγαθά που πρέπει να καταναλωθούν),
- 3) η **γεωγραφική θέση** στην οποία κατοικεί το νοικοκυριό,
- 4) το **κοινωνικό περιβάλλον**.

Βασική επιδίωξη του νοικοκυριού και κριτήριο λήψης αποφάσεων είναι η πληρέστερη ικανοποίηση των αναγκών του, με βάση το δεδομένο σταθερό εισόδημα που έχει στη διάθεσή του. Στο σημείο αυτό πρέπει να γίνουν δύο παρατηρήσεις:

- **Πρώτον**, οι αποφάσεις του νοικοκυριού λαμβάνονται **συνδυαστικά**. Παράδειγμα, οι ανάγκες του νοικοκυριού σε αγαθά επηρεάζει τον αριθμό των μελών που θα εργαστούν.
- **Δεύτερον**, κάθε νοικοκυριό είναι ξεχωριστό και **διαφοροποιείται** από τα υπόλοιπα. Παράδειγμα ένα νοικοκυριό που έχει μια οικογενειακή επιχείρηση λειτουργεί ταυτόχρονα ως καταναλωτής και ως επιχείρηση.

2. Να περιγράψετε την επιχείρηση ως κοινωνικό θεσμό μιας οικονομίας.

Οι **επιχειρήσεις** είναι οικονομικές μονάδες στις οποίες παράγονται προϊόντα, ή υπηρεσίες, τα οποία διατίθενται στην αγορά έναντι χρημάτων. Οι επιχειρήσεις διαφέρουν:

- στη **νομική μορφή** (Ανώνυμη Εταιρεία (ΑΕ), Ετερόρρυθμη Εταιρεία (ΕΕ) κτλ.),
- στο **μέγεθος** και το **αντικείμενο**,
- στο **πόσα άτομα** παίρνουν αποφάσεις σχετικά με την παραγωγή.

Η επιχείρηση καλείται να λάβει **αποφάσεις** όπως:

- 1) **ποιο** προϊόν θα παράγει,
- 2) **σε τι ποσότητα** θα παράγει το προϊόν,
- 3) **πώς** θα παράγει, ποια **μέθοδο παραγωγής** θα χρησιμοποιήσει, δηλαδή ποια τεχνολογία,
- 4) **πού** θα εγκατασταθεί,
- 5) **πόσο** θα πουλάει το προϊόν.

Αντικειμενικός σκοπός της επιχείρησης και κριτήριο στη λήψη των διάφορων αποφάσεων είναι η μεγιστοποίηση του κέρδους. Η επίτευξη όσο το δυνατόν μεγαλύτερου κέρδους μπορεί να εξασφαλίσει σε ένα βαθμό την επιβίωση και την μακροχρόνια ανάπτυξη της. Για να επιτύχει τη μεγιστοποίηση του κέρδους, η επιχείρηση πρέπει να πουλήσει όσο το δυνατόν μεγαλύτερες ποσότητες σε όσο υψηλότερη τιμή μπορεί, με όσο το δυνατό χαμηλότερο κόστος.

$$\text{Κέρδος}_{\max} = \text{Συνολικά Έσοδα}_{\max} - \text{Συνολικό Κόστος}_{\min}$$

Η επιδίωξη μεγιστοποίησης του κέρδους στις μεγάλες επιχειρήσεις είναι φανερή (εμφανής δηλαδή) και προγραμματισμένη, ενώ στις μικρές μπορεί να μην είναι συνειδητή ή φανερή. Επίσης, ένας μικροεπιχειρηματίας μπορεί να μη στοχεύει στο μέγιστο κέρδος αλλά σε ορισμένο εισόδημα. Παρά τις εξαιρέσεις, η μεγιστοποίηση του κέρδους αποτελεί, κατά κανόνα, όχι τη μοναδική, αλλά τη βασικότερη επιδίωξη των επιχειρήσεων.

3. Να περιγράψετε το εργατικό σωματείο ως κοινωνικό θεσμό μιας οικονομίας.

Απάντηση: Τα εργατικά σωματεία είναι ενώσεις εργαζομένων με αντικειμενικό σκοπό την προάσπιση των οικονομικών και λοιπών κοινών συμφερόντων των εργαζομένων.

Ιστορικά η δημιουργία των εργατικών σωματείων βρίσκεται στο τέλος του 18^{ου} αιώνα. Το πέρασμα από την αγροτική στη βιομηχανική κοινωνία και η συγκέντρωση μεγάλου μέρους του πληθυσμού στις πόλεις, προκειμένου να γίνουν βιομηχανικοί εργάτες, δημιούργησε τις συνθήκες ανασφάλειας που ώθησαν τους εργάτες στη σύσταση επαγγελματικών ενώσεων. Μοναδική πηγή εισοδήματος για τους εργάτες ήταν ο μισθός τους. Η έλλειψη άλλων μέσων και η απειλή της ανεργίας οδήγησαν τους εργάτες στην **συνένωση** των δυνάμεών τους προκειμένου να βελτιώσουν τη θέση τους. Ο κάθε εργάτης μόνος του δεν είχε δύναμη απέναντι στον ισχυρό εργοδότη, ο οποίος με την απειλή της απόλυσης μπορούσε να επιβάλλει τους όρους του. Ως αντιστάθμισμα στη δύναμη του εργοδότη η οργάνωση των εργατών σε σωματεία δίνει διαπραγματευτική δύναμη στους εργαζόμενους.

Το εργατικό σωματείο, ή αλλιώς εργατική ένωση ή εργατικό συνδικάτο, είναι το αποτέλεσμα της αδύναμης θέσης στην οποία βρίσκονται οι μεμονωμένοι εργαζόμενοι και της συνειδητοποίησης των πλεονεκτημάτων που προκύπτουν όταν ενεργούν ως σύνολο.

4. Να περιγράψετε το κράτος ως κοινωνικό θεσμό μιας οικονομίας.

Απάντηση: Το Κράτος είναι μια ισχυρή συλλογική οντότητα που επηρεάζει την οικονομική ζωή της χώρας. Το Κράτος παρεμβαίνει:

- στη ζωή των επιχειρήσεων επιβάλλοντας φορολογία και παρέχοντας διευκολύνσεις,
- στη ζωή των νοικοκυριών επιβάλλοντας φορολογία, παρέχοντας διάφορα αγαθά και επιδόματα,
- στην παραγωγή, παρέχει δημόσια αγαθά που είναι δωρεάν για τους πολίτες όπως, υπηρεσίες παιδείας, υγείας κτλ.

Βασικός στόχος του κράτους είναι να διατηρήσει την οικονομική ευημερία και την κοινωνική ισορροπία, ώστε να ελαχιστοποιηθεί ο κίνδυνος να ανατραπεί το κοινωνικο-πολιτικό καθεστώς που το ίδιο το κράτος εκφράζει.

7. Οι Παραγωγικές Δυνατότητες της Οικονομίας

1. Να ορίσετε την έννοια της παραγωγικής διαδικασίας;

Απάντηση: Η παραγωγική διαδικασία περιλαμβάνει όλους τους τρόπους με τους οποίους ο άνθρωπος μετασχηματίζει την ύλη με σκοπό να της δώσει χρήσιμη μορφή. Το προϊόν της παραγωγικής διαδικασίας των επιχειρήσεων διατίθεται στην αγορά προς πώληση. Τα στοιχεία που συμβάλλουν στην παραγωγική διαδικασία είναι η ανθρώπινη προσπάθεια, η φύση, καθώς και τα εργαλεία, τα οποία αποτελούν παραχθέντα μέσα παραγωγής, δηλαδή προϊόντα που προορίζονται για παραγωγή και όχι για κατανάλωση. Στις σύγχρονες κοινωνίες τα παραχθέντα μέσα παραγωγής είναι τεχνολογικά εξελιγμένα.

Όλες οι παραγωγικές διαδικασίες μετασχηματίζουν την ύλη ώστε να την μετατρέψουν σε προϊόντα χρησιμοποιώντας τα παραπάνω στοιχεία. Παράδειγμα, η αγροτική παραγωγή χρησιμοποιεί την ανθρώπινη εργασία, το έδαφος, τα συστατικά του, το νερό, μηχανήματα, λιπάσματα κτλ.

2. Να δώσετε τον ορισμό των συντελεστών παραγωγής, να περιγράψετε τις κατηγορίες στις οποίες ταξινομούνται οι συντελεστές παραγωγής και να δώσετε παραδείγματα.

Απάντηση: Τα στοιχεία (δηλαδή τα μέσα) που χρησιμοποιούνται στην παραγωγική διαδικασία ονομάζονται **συντελεστές παραγωγής.** Οι συντελεστές διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες:

- **Εργασία (Labor):** Είναι η καταβολή ανθρώπινης προσπάθειας, πνευματικής ή σωματικής, για την παραγωγή κάποιου προϊόντος. Παράδειγμα, η εργασία του αγρότη, του γιατρού, του βιομηχανικού εργάτη.
Οι άνθρωποι χρησιμοποιούν στην εργασία τους γνώσεις που απέκτησαν από την εκπαίδευσή τους, όπως και εμπειρίες από προηγούμενες εργασίες. Ως **ανθρώπινο κεφάλαιο** ορίζεται το σύνολο των γνώσεων και τα των ικανοτήτων που αποκτά ένας άνθρωπος από την μόρφωση και την εμπειρία του.
- **Έδαφος ή Γη ή Φύση (Nature):** Περιλαμβάνει ότι προέρχεται από τη φύση και χρησιμοποιείται στην παραγωγική διαδικασία. Πιο συγκεκριμένα, ο συντελεστής έδαφος συμμετέχει στην παραγωγή ως γεωγραφική έκταση, υπέδαφος, λίμνες, ποτάμια, θάλασσες και ιδιότητες του εδάφους.
- **Κεφάλαιο (Capital):** Περιλαμβάνει τα προϊόντα που έχουν παραχθεί και χρησιμοποιούνται στην παραγωγική διαδικασία άλλων προϊόντων. Το κεφάλαιο συμμετέχει στις παραγωγικές διαδικασίες ως μηχανήματα, κτίρια, εγκαταστάσεις, αποθέματα πρώτων υλών, ετοίμων προϊόντων κτλ.

Πολλοί οικονομολόγοι υποστηρίζουν ότι υπάρχει ένας ακόμα παραγωγικός συντελεστής, η επιχειρηματικότητα, ενώ άλλοι πιστεύουν ότι είναι είδος εργασίας.

Επιχειρηματικότητα (Entrepreneurship): είναι η πρωτοβουλία και τον κίνδυνο που αναλαμβάνει ένας άνθρωπος, προκειμένου να συνδυάσει τους άλλους τρεις συντελεστές με στόχο την πραγματοποίηση κέρδους.

3. Τι είναι οι εν δυνάμει συντελεστές παραγωγής;

Απαντήσεις: Τα στοιχεία που αποτελούν τους συντελεστές παραγωγής αποκτούν αυτή την ιδιότητα όταν χρησιμοποιούνται στην παραγωγική διαδικασία. Η ύπαρξή τους τους δίνει τη δυνατότητα να γίνουν συντελεστές, όμως γίνονται συντελεστές όταν χρησιμοποιούνται στην παραγωγή. Παράδειγμα, ένα ακαλλιέργητο χωράφι είναι εν δυνάμει συντελεστής παραγωγής.

4. Ποιο είναι το χαρακτηριστικό στοιχείο των συντελεστών παραγωγής;

Απάντηση: Βραχυχρόνια οι συντελεστές παραγωγής έχουν το χαρακτηριστικό στοιχείο ότι θεωρούνται **δεδομένοι**. Επομένως, δεδομένα είναι και τα αγαθά που μπορούν να παραχθούν από τη χρήση τους. Η ποσότητα των συντελεστών, κατά συνέπεια και των αγαθών, μεταβάλλεται μακροχρόνια.

5. Ποιο είναι το βασικό οικονομικό πρόβλημα;

Απάντηση: Το οικονομικό πρόβλημα προέρχεται από τη **διαφορά** μεταξύ του απεριόριστου πλήθους των ανθρώπινων αναγκών και του περιορισμένου πλήθους των αγαθών που υπάρχουν προκειμένου να τις ικανοποιήσουν. Με άλλα λόγια, τα **αγαθά** βρίσκονται σε **έλλειψη** σε σχέση με τις ανθρώπινες ανάγκες. Επομένως, το κύριο οικονομικό πρόβλημα αφορά την **έλλειψη ή στενότητα (scarcity)** των αγαθών, που οφείλεται στη **στενότητα των συντελεστών παραγωγής** που παράγουν αυτά τα αγαθά. Το πρόβλημα αυτό είναι **μόνιμο** και απασχολεί κάθε κοινωνία.

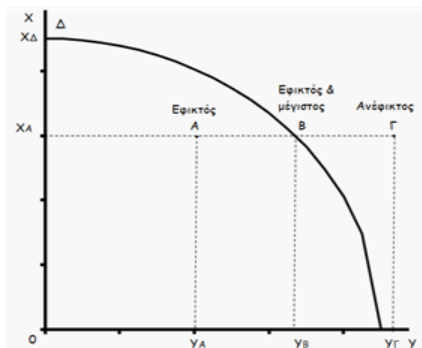
Οι άνθρωποι προσπαθούν να ξεπεράσουν τη στενότητα αγαθών και παραγωγικών συντελεστών με:

- οργανωμένη δραστηριότητα,
- ανάπτυξη της τεχνολογίας,
- εξεύρεση νέων παραγωγικών πόρων κτλ.

Αν δεν υπήρχε σχετική έλλειψη αγαθών θα υπήρχε απόλυτη αφθονία. Όλα τα αγαθά θα ήταν ελεύθερα, δεν θα υπήρχαν παραγωγικές διαδικασίες, δεν θα χρειαζόταν να καταβληθεί κόπος προκειμένου να αποκτηθεί οποιοδήποτε αγαθό, τα αγαθά θα έπεφταν ως «**μάννα εξ ουρανού**»*.

6. Να ορίσετε την Καμπύλη Παραγωγικών Δυνατοτήτων.

Απάντηση: Μέσα σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο, κάθε οικονομία έχει τη δυνατότητα να παράγει ένα σύνολο προϊόντων. Αυτό το σύνολο των προϊόντων δείχνει τις παραγωγικές δυνατότητες της οικονομίας. Έστω ότι θέτουμε τις παρακάτω υποθέσεις:

Πρώτο, η οικονομία παράγει μόνο δύο αγαθά.

Δεύτερο, η τεχνολογία της παραγωγής είναι **δεδομένη**.

Τρίτο, η οικονομία χρησιμοποιεί όλους τους παραγωγικούς συντελεστές που έχει στη διάθεση της αποδοτικά, δηλαδή **πλήρως και ορθολογικά**.

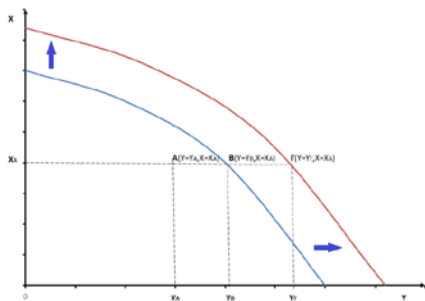
Υπό αυτές τις υποθέσεις σχηματίζουμε μια **Καμπύλη Παραγωγικών Δυνατοτήτων που δείχνει τις μεγαλύτερες ποσότητες ενός προϊόντος που είναι δυνατό να παραχθούν σε μια οικονομία για κάθε δεδομένη**

ποσότητα του άλλου προϊόντος. Όλοι οι συνδυασμοί που βρίσκονται επί της Καμπύλης Παραγωγικών Δυνατοτήτων είναι άριστοι, δηλαδή είναι οι μέγιστοι και είναι εφικτό να παραχθούν. Οι συνδυασμοί B και Δ είναι μέγιστοι. Όταν παράγονται συνδυασμοί επί της Καμπύλης Παραγωγικών Δυνατοτήτων, η οικονομία λειτουργεί **αποτελεσματικά**, δηλαδή αξιοποιεί πλήρως τις παραγωγικές της δυνατότητες.

7. Τι δείχνουν οι συνδυασμοί που βρίσκονται αριστερά και δεξιά της Κ.Π.Δ.; Πως μπορεί να παραχθεί ένας συνδυασμός που βρίσκεται δεξιά της Κ.Π.Δ.;

Απάντηση: Τα σημεία που βρίσκονται **αριστερά** της Κ.Π.Δ. είναι **εφικτοί** συνδυασμοί, που αφενός μπορούν να παραχθούν, αφετέρου η οικονομία δεν χρησιμοποιεί όλες τις παραγωγικές δυνατότητές της, αλλά ορισμένοι ή όλοι οι παραγωγικοί συντελεστές υποαπασχολούνται. Οι συνδυασμοί που βρίσκονται αριστερά της Καμπύλης Παραγωγικών Δυνατοτήτων είναι εφικτοί, δεν είναι όμως μέγιστοι, όπως ο συνδυασμός A. Αν η οικονομία επιλέγει να παράγει τον συνδυασμό A, δεν χρησιμοποιεί πλήρως τους παραγωγικούς της συντελεστές (π.χ. υπάρχει ανεργία). Όταν παράγονται συνδυασμοί αριστερά της Καμπύλης Παραγωγικών Δυνατοτήτων η οικονομία λειτουργεί **αναποτελεσματικά**, δηλαδή δεν αξιοποιεί πλήρως τις παραγωγικές της δυνατότητες.

Τα σημεία που βρίσκονται **δεξιά** της Κ.Π.Δ., όπως ο συνδυασμός Γ, είναι **ανέφικτοι** συνδυασμοί, δεν μπορούν δηλαδή να παραχθούν με τους παραγωγικούς συντελεστές που διαθέτει η οικονομία. Οι συνδυασμοί αυτοί είναι εκτός παραγωγικών δυνατοτήτων.

Ένας ανέφικτος συνδυασμός μπορεί να παραχθεί μόνο:

- Αν αυξηθούν οι ποσότητες των παραγωγικών συντελεστών της οικονομίας.
- Αν βελτιωθεί αρκετά η τεχνολογία παραγωγής.
- Αν υπάρξει συνδυασμός των δύο.

Σε αυτές τις περιπτώσεις η Κ.Π.Δ. μετατοπίζεται δεξιά και ο ανέφικτος συνδυασμός γίνεται εφικτός άριστος.

8. Να ορίσετε την έννοια πραγματικό κόστος ή κόστος ευκαιρίας ή εναλλακτικό κόστος.

Απάντηση: Για τους περισσότερους ανθρώπους κόστος σημαίνει πληρωμή κάποιου χρηματικού ποσού, όμως ουσιαστικά η έννοια του κόστους είναι πραγματική και όχι χρηματική.

Η στενότητα των συντελεστών παραγωγής έχει ως συνέπεια ότι για να αυξηθεί η παραγωγή ενός αγαθού, πρέπει να μειωθεί η ποσότητα κάποιου άλλου. Οι συντελεστές παραγωγής που δεσμεύονται στην παραγωγή ενός αγαθού θα μπορούσαν εναλλακτικά να παράγουν κάποιο άλλο αγαθό. Είναι φυσικό λοιπόν, ότι η παραγωγή κάποιου αγαθού σημαίνει και θυσία των άλλων αγαθών που θα μπορούσαν να παραχθούν με τους ίδιους παραγωγικούς συντελεστές. **Το πραγματικό κόστος ενός αγαθού είναι τα άλλα αγαθά που θυσιάστηκαν για την παραγωγή του.**

Για να γίνει κατανοητή η έννοια του κόστους, μπορεί κάποιος να σκεφτεί ότι, ομοίως με τους συντελεστές παραγωγής, ο χρόνος ενός ανθρώπου είναι περιορισμένος. Επομένως, οι δραστηριότητες στις οποίες μπορεί να συμμετέχει κάποιος καθημερινά είναι περιορισμένες. Αν το άτομο επιλέξει μια δραστηριότητα, π.χ. να παρακολουθήσει έναν αγώνα μπάσκετ για δύο ώρες, θα λάβει μια ευχαρίστηση. Ταυτόχρονα, όμως, έχει ένα κόστος πέρα από το χρηματικό, το οποίο είναι η τιμή του εισιτηρίου και η απώλεια της ευκαιρίας να κάνει κάτι άλλο κατά τη διάρκεια αυτών των δύο ωρών. Το πραγματικό κόστος ονομάζεται και εναλλακτικό κόστος ή κόστος ευκαιρίας.

Έστω ότι υπάρχει μια οικονομία που παράγει μόνο δύο αγαθά, Χ και Ψ, τότε η παραγωγή του ενός σημαίνει δέσμευση συντελεστών παραγωγής και θυσία μινάδων του άλλου αγαθού, που θα μπορούσαν να παραχθούν με τα ίδια μέσα. Κόστος ευκαιρίας του αγαθού Χ σε όρους Ψ είναι οι μονάδες του Ψ που θυσιάζονται για να παραχθεί μια επιπλέον μονάδα Χ. Ισχύει:

$$ΚΕ_{Χ \text{ σε } \Psi} = \frac{\Delta \Psi}{\Delta X} = \frac{\text{Μονάδες } \Psi \text{ που θυσιάζονται}}{\text{Μονάδες } X \text{ που παράγονται}}$$

9. Ποια η σχέση του πραγματικού κόστους με το χρηματικό;

Απάντηση: Όταν εκφράσουμε το πραγματικό κόστος σε χρηματικές μονάδες προκύπτει το χρηματικό κόστος. Οι χρηματική τιμή αντιπροσωπεύει την αξία των συντελεστών παραγωγής που χρησιμοποιήθηκαν για να παραχθεί ένα αγαθό. Όταν ένα ρούχο έχει χρηματικό κόστος (τιμή) 50€, αυτά τα χρήματα αντιπροσωπεύουν όλα τα αγαθά που θα μπορούσαν εναλλακτικά να παραχθούν και να αγοραστούν.

10. Να εξηγήσετε γιατί το κόστος ευκαιρίας είναι συνήθως αυξανόμενο;

Απάντηση: Το κόστος ευκαιρίας συνήθως είναι αυξανόμενο, όπως λέγεται ακολουθεί τον νόμο του αυξανόμενου κόστους. Αυτό οφείλεται στο ότι οι συντελεστές παραγωγής δεν είναι εξίσου κατάλληλοι για την παραγωγή όλων των αγαθών.

Όταν αυξάνεται η παραγωγή ενός αγαθού Χ, αρχικά αποσπώνται από την παραγωγή του αγαθού Ψ οι πλέον κατάλληλοι συντελεστές για το Χ και σταδιακά οι ολοένα και λιγότερο κατάλληλοι. Έτσι, το κόστος αρχικά είναι μικρό και σταδιακά αυξάνεται, καθώς απαιτείται να θυσιαστούν ολοένα και περισσότερες μονάδες από το άλλο αγαθό Ψ προκειμένου να παραχθεί κάθε επιπλέον μονάδα του αγαθού Χ. Όταν το κόστος ευκαιρίας είναι αυξανόμενο, τότε η Καμπύλη Παραγωγικών Δυνατοτήτων είναι κοίλη.

8. Ο Καταμερισμός των έργων

Να περιγράψετε το φαινόμενο του καταμερισμού της εργασίας, καθώς και τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματά του .

Απάντηση:

- Σε πολύ **παλαιότερες** εποχές, κάθε νοικοκυριό ήταν αναγκασμένο να παράγει όλα τα προϊόντα που του ήταν απαραίτητα (κοινωνίες αυτοκατανάλωσης). Οι **ανταλλαγές** μεταξύ των νοικοκυριών ήταν **περιορισμένες**.
- Στη **σύγχρονη εποχή**, κάθε άνθρωπος απασχολείται στην παραγωγή ενός αγαθού, ή ενός τμήματος ενός αγαθού, και ταυτόχρονα καταναλώνει πολλά προϊόντα στην παραγωγή των οποίων δεν συμμετέχει. Το φαινόμενο αυτό ονομάζεται καταμερισμός έργων ή καταμερισμός της εργασίας. Παράλληλα με τον καταμερισμό αναπτύχθηκαν οι **ανταλλαγές** με τη μεσολάβηση του **χρήματος**.

Ο καταμερισμός των έργων έχει τεράστια σημασία για τη σημερινή οργάνωση της παραγωγής. Χωρίς καταμερισμό δεν θα υπήρχε ο τεράστιος πλούτος των εθνών. Τα πλεονεκτήματά του είναι:

- 1) Κάθε άτομο μπορεί να απασχοληθεί εκεί όπου μπορεί να αποδώσει περισσότερο **αντί να κάνει δουλειές στις οποίες δεν είναι αποδοτικό**.
- 2) Όταν ένα άτομο κάνει συνέχεια την ίδια εργασία, αναπτύσσει **δεξιότητες** και **αυξάνει την απόδοση του**.
- 3) Η μεγάλη εξειδίκευση οδηγεί σε **βελτιώσεις του τρόπου παραγωγής** και **εφευρέσεις**, με αποτέλεσμα την **αύξηση της παραγωγής**.

Ένα σοβαρό μειονέκτημα του καταμερισμού της εργασίας είναι ότι η εξειδίκευση σε μια δραστηριότητα, συχνά μετατρέπει την εργασία σε **ανιαρή** απασχόληση. Π.χ. ένας εργάτης που κάνει κάθε μέρα την ίδια δουλειά σε τις ίδιες κινήσεις, είναι φυσικό να κουράζεται από την ρουτίνα της δουλειά.

9. Το Χρήμα

Τι είναι χρήμα και πώς επηρέασε τις ανταλλαγές;

Απάντηση: Ο καταμερισμός της εργασίας **προϋποθέτει** ότι τα άτομα μπορούν να **ανταλλάσσουν** προϊόντα μεταξύ τους, ώστε να ικανοποιούν όλες τις ανάγκες τους. Η πραγματοποίηση μιας ανταλλαγής όμως συναντάει πολλές δυσκολίες, καθώς πρέπει να συμπίπτουν οι επιθυμίες των ατόμων σχετικά με τα προϊόντα που ανταλλάσσονται. Εξ αιτίας αυτών των δυσκολιών, οι οικονομίες ανέπτυξαν διάφορα μέσα ανταλλαγής.

Κάθε αντικείμενο που είναι γενικά αποδεκτό ως μέσο ανταλλαγής, επέχει θέση χρήματος. Δηλαδή, χρήμα είναι κάθε **αντικείμενο** που η **κοινωνία αποδέχεται** ως **μέσο ανταλλαγής**.

Με τη χρησιμοποίηση του χρήματος, η ανταλλαγή χωρίζεται σε δύο πράξεις: μια **πώληση** και μια **αγορά**. Σε κάθε μεταβίβαση προϊόντος, δηλαδή σε κάθε αγορά ή πώληση, αντιστοιχεί μια αντίθετη μεταβίβαση χρήματος. Έτσι η κυκλοφορία προϊόντων συνοδεύεται από μια **αντίθετη ροή χρήματος**.

10. Το Οικονομικό Κύκλωμα

Να περιγράψετε το οικονομικό κύκλωμα.

Απάντηση: Το οικονομικό κύκλωμα χαρακτηρίζει το **σύνολο των σχέσεων** που δημιουργούνται μεταξύ των βασικών μονάδων ενός οικονομικού συστήματος. Στην απλούστερη μορφή του το οικονομικό κύκλωμα περιλαμβάνει τις σχέσεις μεταξύ επιχειρήσεων, νοικοκυριού και κράτους και δείχνει τις ροές αγαθών, παραγωγικών συντελεστών και χρήματος. Το διάγραμμα περιγράφει τις αντίθετες ροές:

- Τα προϊόντα που παράγονται στις **επιχειρήσεις** ρέουν προς τα νοικοκυριά όπου καταναλώνονται.
- Οι παραγωγικοί συντελεστές που κατέχουν τα **νοικοκυριά** ρέουν προς τις επιχειρήσεις όπου χρησιμοποιούνται για τη δημιουργία προϊόντων.
- Για καθεμιά από αυτές τις ροές υπάρχει μια αντίθετη ροή **χρήματος**.
- Το **κράτος** εμφανίζεται να δημιουργεί ροές με τις επιχειρήσεις και με τα νοικοκυριά προσφέροντας υπηρεσίες και αγαθά και εισπράττοντας χρήματα.

Το οικονομικό κύκλωμα μπορεί να γίνει περίπλοκο αν προστεθούν οι διάφορες ροές που στην πραγματικότητα συμβαίνουν. Τότε όμως θα γινόταν το διάγραμμα δυσνόητο χωρίς να διευκολυνθεί η κατανόηση. Μπορούμε, για παράδειγμα, να προσθέσουμε:

- τις συναλλαγές μεταξύ **των επιχειρήσεων**,

- τις συναλλαγές που γίνονται μεταξύ επιχειρήσεων, νοικοκυριών και κράτους με άλλες χώρες. Μπορούμε να κάνουμε δύο σχόλια λοιπόν:
- Οι ροές μεταξύ των φορέων είναι συνεχείς και δεν διακόπτονται.
- Οι ροές δεν έχουν σταθερό μέγεθος, αυξομειώνονται ανάλογα με τον όγκο της οικονομικής δραστηριότητας.

11. Η Αβεβαιότητα στην Οικονομική Ζωή

Να αναφέρετε τρία παραδείγματα παραγόντων που προκαλούν αβεβαιότητα στην οικονομική ζωή. Πώς προσπάθησαν οι άνθρωποι να αντιμετωπίσουν την αβεβαιότητα στην οικονομική ζωή;

Απάντηση: Ένας σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει την οικονομική ζωή των ανθρώπων είναι η αβεβαιότητα σχετικά με τα αποτελέσματα των ενεργειών τους. Για παράδειγμα:

- Ο **αγρότης** που καλλιεργεί την γη δεν γνωρίζει με βεβαιότητα τα αποτελέσματα της παραγωγικής του προσπάθειας διότι οι καιρικές συνθήκες, τα ζιζάνια κτλ. μπορεί να έχουν καθοριστική επίδραση στο τελικό προϊόν.
 - Ο **εργαζόμενος** δεν γνωρίζει αν θα συνεχίσει την απασχόλησή του στην ίδια επιχείρηση, αν θα απολυθεί ή ακόμα και αν πέσει θύμα εργατικού ατυχήματος.
 - Ο **επιχειρηματίας** δεν γνωρίζει με βεβαιότητα εάν η δραστηριότητάς του θα του αποδώσουν κέρδη ή ζημίες.
- Σε όλα τα οικονομούνται άτομα υπάρχει το στοιχείο της αβεβαιότητας σχετικά με το αποτέλεσμα των ενεργειών τους. Κατά συνέπεια, **η λήψη αποφάσεων** δεν βασίζεται στη βεβαιότητα του αποτελέσματος αλλά **στις προσδοκίες** που τα άτομα διαμορφώνουν για τα αποτελέσματα των ενεργειών τους.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η αβεβαιότητα που υπάρχει στην οικονομική ζωή έχει οδηγήσει τα άτομα στην ανάπτυξη μεθόδων για την ολική ή μερική εξασφάλισή τους. Σ' αυτή την προσπάθεια αντιμετώπισης της αβεβαιότητας βασίζεται ο κλάδος των ασφαλίσεων, που στη σύγχρονη οικονομία έχει τεράστια ανάπτυξη.

12. Οι Πληροφορίες

1. Στην ανάλυση του οικονομικού συστήματος και της λειτουργίας της αγοράς γίνεται συνήθως η υπόθεση ότι τα οικονομούνται άτομα έχουν πλήρη γνώση των δεδομένων που επικρατούν. Τι γνωρίζετε γι' αυτό;

Απάντηση: Στην ανάλυση του οικονομικού συστήματος και της λειτουργία της αγοράς γίνεται συνήθως η υπόθεση ότι τα οικονομούνται άτομα, έχουν πλήρη γνώση των δεδομένων που επικρατούν. Για παράδειγμα υποθέτουμε ότι:

- Ο **εργαζόμενος** γνωρίζει τους μισθούς που προσφέρουν όλοι οι εργοδότες και μπορεί να επιλέξει τον εργοδότη που προσφέρει μεγαλύτερο μισθό. Ακόμη γνωρίζει αν υπάρχουν διαθέσιμες θέσεις εργασίας στις οποίες μπορούσε να απασχοληθεί.
- Ο **επιχειρηματίας** γνωρίζει τις τιμές των συντελεστών παραγωγής και την κατάσταση των αγορών.
- Ο **καταναλωτής** γνωρίζει τις τιμές των προϊόντων που προσφέρονται στην αγορά.

2. Μπορεί μια οικονομία με δεδομένα μέσα να παράγει περισσότερη ποσότητα κάποιου αγαθού χωρίς να μειώσει την ποσότητα του άλλου;

Απάντηση: Μια οικονομία μπορεί να το επιτύχει αυτό **μόνο** αν παράγει κάποιον εφικτό συνδυασμό και όχι κάποιον μέγιστο που βρίσκεται επί της Κ.Π.Δ. Οπότε:

- Αν παράγει έναν εφικτό συνδυασμό, τότε για να αυξήσει την ποσότητα ενός αγαθού που παράγει, δεν είναι απαραίτητο να μειώσει την ποσότητα του άλλου αγαθού. Μπορεί να αυξήσει την ποσότητα παραγωγής αυξάνοντας την απασχόληση ενός συντελεστή που υποαπασχολείται. Επομένως, η μετάβαση από έναν εφικτό συνδυασμό σε έναν άλλο εφικτό ή μέγιστο δεν συνεπάγεται απαραίτητα πραγματικό κόστος. **Όταν μεταβαίνουμε από έναν εφικτό συνδυασμό σε έναν άλλο εφικτό, δεν υπολογίζουμε το κόστος ευκαιρίας.**
- Αν παράγει έναν συνδυασμό επί της Κ.Π.Δ., προκειμένου η οικονομία να παράγει κάποιον άλλο άριστο συνδυασμό, αποσπά παραγωγικούς συντελεστές από την παραγωγή του ενός αγαθού ώστε να αυξήσει την παραγωγή του άλλου. Θυσιάζει, δηλαδή, κάποιες μονάδες από την παραγωγή του αγαθού Χ, για παράδειγμα, προκειμένου να αποκτήσει περισσότερες μονάδες του αγαθού Ψ. Η επιλογή αυτή της αύξησης της παραγωγής του αγαθού Χ συνεπάγεται κόστος σε μονάδες του αγαθού Ψ. Επομένως, η μετάβαση από έναν μέγιστο συνδυασμό σε έναν άλλο μέγιστο συνεπάγεται πραγματικό κόστος. **Για τον λόγο αυτό, έχει νόημα να υπολογίσουμε το κόστος ευκαιρίας μόνο όταν μεταβαίνουμε από έναν μέγιστο συνδυασμό σε έναν άλλο μέγιστο.**